

***Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* Romanında Türkiye Solunun Kadın Kimliğine Bakışı**

Turkish Leftist Approach to Female Identity in the Novel *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*

Naim ATABAĞSOY*

Öz

Türk edebiyatında, kadının toplumdaki rolüne ilişkin yaklaşımıyla önemli bir konumda bulunan Erendiz Atasü'nün 2011 tarihli romanı *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*, hayali bir karakter olan Güneş Saygılı üzerinden, Türkiye'deki "eğitilmiş orta sınıfa dâhil" bir kadının yaşamına ışık tutmaktadır. Güneş Saygılı karakterinin 1970'li yıllardan günümüze doğru gelen süreç içinde, Türkiye sol hareketi içinde görünür olan sevgilileriyle yaşadığı ilişkilerde tecrübe ettiği sorunlar, bu hareket içindeki erkek karakterlerin kadın kimliğine bakışları ekseninde önemli ipuçları sunmaktadır. Söz konusu erkekler, dünya görüşlerinde ne kadar "ilerici" olsalar da kadınlarla ilişkilerinde geleneksel bakış açısını tümüyle reddedemezler. Üstelik buradaki çelişkili durum, söz konusu erkek karakterlere olağan görünmekte ve bu çelişki üzerine de fikir yürütmemektedirler. Bu durum romanda, Güneş Saygılı ile onun yaşadığı apartmanın kapıcısının eşi olan Zehra arasında görünür bir paralellik yaratır. Dolayısıyla, Güneş Saygılı'nın Zehra karakteri ile kurduğu iletişimde kendini gösteren dayanışma ve anlayış, kadınların hangi sınıftan ya da kesimden olurlarsa olsunlar, kadın kimlikleri üzerinden toplumla kurdukları ilişkilerde karşılaştıkları "yalnız bırakılma" ve "yok sayılma" gibi durumlarda aynı oldukları gerçeğini öne çıkarmaktadır. Böylelikle Atasü, Türkiye solunda öteden beri var olan kadın kimliğine bakış konusundaki önemli bir tutarsızlığa işaret etmiş olur. Nitekim bu çalışmada, Türkiye solunun geçirdiği evrelerde kadın kimliğinin konumlandırılmasıyla ilgili sorunlara da vurgu yapılmış ve romanın bize işaret ettiği tarihsel paralellik de ortaya konulmuştur. Bu makalede ele aldığımız mesele, 1970'lerden günümüze Güneş Saygılı'nın yaşamı paralelinde değişen ve değişmeyen toplumsal şartları da göz önünde bulundurarak, farklı sınıflardan iki kadın karakterin söz konusu kadın kimlikleriyle, erkeklerle kurdukları ilişkilerde karşılaştıkları ortak sorunların öne çıkarılması ve cinsiyetçi yaklaşımın toplumun hangi alanlarına ve hangi sınıflarına kadar uzanabildiğinin bir sorgulamasının yapılmasıdır.

Anahtar sözcükler: Yeni Türk edebiyatı, kadın kimliği, ötekileştirme, Erendiz Atasü

Abstract

Erendiz Atasü, a significant author in Turkish literature with her approach to the role of women in society, reflects the life of "educated middle-class" women through an imaginary character, Güneş Saygılı in her novel *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* (The Real Life of Güneş Saygılı) published in 2011. Through a period from 1970's to present, problems Güneş Saygılı confronted in her relationships with her boyfriends, who are prominent in Turkish Left movement, give important clues about those men's viewpoints on female identity. Despite being so "progressive" in terms of their world-view, those men in question cannot entirely reject the traditional viewpoint in their relations with women. Moreover, this conflict looks ordinary to the boyfriends, and they do not consider this as a conflict. This creates an explicit parallelity between Güneş Saygılı and Zehra, the wife of the building's doorman where Güneş Saygılı lives. Accordingly, the solidarity and mutual understanding, which can be seen in the relationship between Güneş Saygılı and Zehra illustrates the similarity of problems like "being isolated" and "being ignored" that is experienced in social relations by women, with particular emphasis on their identities as

* Okutman, Çankaya Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı, naim@cankaya.edu.tr

“woman independently from their social classes. In this way, Atasü points out a important inconsistency along the time in Turkish Left about the viewpoint on female identity. As a matter of fact, this study emphasizes the problems on the positioning of female identity through the phases of Turkish Left and historical parallelity which is pointed out by the novel is revealed. Taking into consideration the social conditions that change and remain the same from the 1970s to the present parallel to Güneş Saygılı's life, in this article we deal with the common problems that the two women from different classes experience in their relations with men and we try to question to what extent the sexist approach can be seen among social classes and social spheres.

Keywords: Modern Turkish literature, female identity, otherization, Erendiz Atasü

Giriş

Fethi Naci, *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme* adlı çalışmasında, Türk edebiyatında roman türünün gelişiminin neden geciktiği meselesini irdelerken Osmanlı toplumunda bireyin toplum karşısında geri plana atıldığı tespitini aktararak, bireyin olmadığı yerde romandan da söz edilemeyeceğini savunur (Fethi Naci, 1990, s.21) ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Modern roman bireyin üzerinde döner” iddiasını gündeme getirir (Fethi Naci, 1990, s.22). Fethi Naci'nin söz konusu soruya aradığı yanıt elbette Türk edebiyatında romanın gelişim sürecine ilişkin kapsamlı bir yanıt bulma hedefi taşımaktadır; ancak “birey” kavramının romanın merkezinde bulunduğunu vurgulaması açısından burada ele alınan konu bağlamında kayda değerdir.

Eleştirmenin yukarıda belirttiği görüşlerden hareketle Erendiz Atasü'nün *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* romanına bakılacak olursa, Türkiye'nin yakın geçmişine ışık tutan bir romanın yazılması noktasında bireyin ne ölçüde merkezde tutulması gerektiğine ilişkin bir örnekle karşı karşıya bulunulduğu anlaşılabilir. Zaten yazarın kendisi de bu durumun farkında görünmektedir. Atasü “Tarihsellik ve Roman” başlığını taşıyan bir konuşmasında “içinde yaşadığı tarih kesitinin izlerini taşımayan herhangi bir birey düşünülemez ve roman bireyi inceler.” (Atasü, 2013, s.29) tespitini aktarmaktadır. Yazının hemen başında bu görüşlerin sunulmasının sebebi, Atasü'nün burada inceleyecek olan romanında Güneş Saygılı gibi toplumsal olayları yakından ve derinden tecrübe eden bir başkarakterin yer almasıdır.

Atasü 2011 yılında yayımlanan bu romanında, Türkiye'nin 1970'lerden günümüze kadarki siyasi toplumsal panoramasını çıkarırken, bunu yapıtlarından alışık olduğu biçimde bir kadın anlatıcı ağzından sunar ve bunun yanı sıra romanın merkezine Güneş Saygılı adlı eğitimli, orta sınıf bir kadını koyar. Böylelikle romanı okurken hem ülkenin yakın tarihini hem de çevresindeki belli bir dünya görüşüne sahip ve eğitimli erkeklerle sorunlu ilişkiler kuran bir kadının kişisel tarihini¹ takip etme şansı yakalanmış olur. Romanda bu iki tarihsel çizgi arasındaki dengeyi korumaya çalıştığı anlaşılan Atasü, bu yolla kadınların erkeklerle ilişkilerinde, toplumdaki yerleşik kod ve algılar dolayısıyla ne gibi zorluklar yaşadığını ve bu problemi sadece eğitimsiz, kadına yaklaşımda bütünüyle gelenekçi bakış açısını sürdüren erkeklerle ilişki kuran ve aynı özellikleri paylaşan/kabullenen kadınların değil, toplumun her kesimindeki kadınların tecrübe ettiğini göstermiş olur. İşte bu çalışmanın hedefi de, erkek-egemen zihniyetin ve cinsiyetçi yaklaşımın Türkiye toplumunun her katmanına sızdığına dikkati çeken söz konusu romanın, bu savını ne şekilde ortaya koyduğunu, romanı kuşatan toplumsal ve siyasi koşulları da göz önünde bulundurarak irdelemek olacaktır.

1 Bu ifadeyi ilk olarak Erendiz Atasü'yle romanı piyasaya sürüldükten kısa bir süre sonra gerçekleştirilen ve *Milliyet Sanat*'ta yayımlanan röportajın başlığında kullanmıştık. Bkz. Atabağsoy, N. (Kasım 2011). Bir Kadının Kişisel Tarihi. *Milliyet Sanat*, 633, 106–107.

Metnin Sol Hareketin Kadına Bakışına İlişkin Konumlanması

Öyleyse, öncelikle romanın başkarakteri olan Güneş Saygılı'nın bireysel ilişkilerine eğilmek gerekmektedir. Güneş Saygılı'nın romanda detaylandırılan ilk ilişkisi okuru, Türkiye'de siyasi ve toplumsal hareketlerin en yoğun yaşandığı döneme, 1970'lere götürür. Bu dönemde Güneş'in Doğan adlı solcu bir gençle ilişkisi olduğu görülür. Doğan ateşli bir solcudur ve Güneş'le ilişkisine başladıktan sonra, sevgilisiyle birlikte üyesi oldukları ve aslında siyasi bir yapılanma olan Teknik Elemanlar Derneği'nin başkanlığına kadar yükselecektir. Öte yandan Doğan'ın Güneş'le olan ilişkisinde ayrılmalarıyla sonuçlanacak bir problem bulunmaktadır. Bu problem, Güneş'in daha sonra, yine 1980 Darbesi ardından hapse girmiş bir başka solcu olan Şair karakteriyle ilişkisinde de yaşayacağı, erkeğin kendisini kadından üstün görme eğilimidir. Yenilikçi fikirleriyle ülkede köklü bir toplumsal değişimi savunan bu erkek karakterlerin kadınlarla ilişkilerinde geleneksel bakış açısına bağlı kalmaları oldukça dikkat çekicidir.

Henüz romanın başında Güneş'in Doğan'ı evine davet ettiği sahne görülür. Güneş'in ailesi evde değildir ve Güneş de birlikte zaman geçirebileceklerini düşündüğü için Doğan'ı eve davet etmiştir. Fakat Doğan eve girdikten sonra derhâl çıkmak ister ve ardından apartmanın asansöründe Güneş'le Doğan'ın yaşadığı başarısız bir sevişme sahnesine tanık olunur. Aslında bu eylem Güneş'in gözünde bir başarısızlıktır; zira Güneş, Doğan'ın asansörde üzerine "çullandığını" düşünür (Atasü, 2011, s.14). Güneş ve Doğan arasındaki ilişkinin sorunlu yapısına dair ilk ipuçlarına bu sahnede şahit olunur. Doğan'ın evden apar topar çıkmak istemesinin esas nedeni ise romanın sonlarında okurun karşısına çıkacaktır:

Şimdi, geçmişi anımsarken, kıza eski öfkesinin tek sebebinin, kendini evlilik sorumluluğu almaya hazır hissedemeyişi olduğuna karar veriyor. Güneş'in aile evinde sevişmelerinin gururunu incittiğini hâlâ kabul edemiyor! Mekânsızlığından dolayı kendini aşağılanmış, [...] kızıdan vazgeçip bu işe bir son veremediği için de zayıf hissettiğini hâlâ anımsamak istemiyor (Atasü, 2011, s.270).

Bunun da ötesinde Doğan'ın, ilişkilerinde Güneş'e dilediği şekli veremeyecek olmasından endişe duyduğu anlaşılır (Atasü, 2011, s.16). Nitekim 1980 Darbesi'nden sonra hapse atıldığında arkadaşı Ali'ye, teyzesinin kızı Selcan'la evlenmeye karar verdiğini açıklarken şunları söyler: "Onu eğitebilir, biçimlendirebilirim" (Atasü, 2011, s.92).

Doğan'da görülen bu erkek-egemen bakış açısı, aslında Güneş'le birlikte üyesi oldukları dernekte, çift arasında yaşanan iletişimsizlikte de kendini gösterir. Darbenin beklendiği günlerde dernek tehdit altındayken Doğan, Güneş'in belgelerin durduğu masanın üstüne taze çiçeklerle dolu bir vazoyu koyduğunu fark eder. Eskiden olsa Doğan bunu "yuvayı yapan dişi kuşun saygıdeğer emeği" (Atasü, 2011, s.60) olarak değerlendirecektir; fakat Güneş'in sahiplenme duygusu ve eyleminin zamansızlığı onda bir öfke yaratır. Bu çift arasındaki uzaklaşmanın ilk işaretlerindedir. Çift arasında fikir paylaşımı konusunda da bir iletişimsizlik olduğu görülür. Nitekim darbe olursa Doğan'ın tutuklanma ihtimali Güneş'e, Doğan'ın kendisini terk etmesi kadar korku vermemektedir. Bunun yanı sıra hem Güneş'in hem de Doğan'ın devrimi kesinlikle istedikleri görülmektedir. Fakat romanda, devrimin nasıl gerçekleştirileceğini bilmeyen Doğan'ın, bu eksikliği Güneş'le konuşmadığı anlaşılır (Atasü, 2011, s.65). Burada belirtilenin "konuşmama" değil de bir "konuşmama" durumu olduğu vurgulanmalıdır. Zira Doğan siyasi hareket içinde sevgilisini kendisiyle ortak düşünce yapısına sahip yetkin bir birey olarak görmez.

Güneş'in Doğan'la olan ilişkisini sürdürmek için ödediği bedellerin sıralandığı bölümse, çiftin arasındaki derin iletişimsizliği açıkça ortaya koymaktadır. Güneş, Doğan'ın evi ziyaretlerinde komşuların meraklı bakışlarına ve olası eleştirilerine göğüs gerer, doğum kontrol haplarını evinden uzaktaki çöplere atar; fakat yalnızca komşularla ilgili kaygısını sevgilisine açacak olduğunda dahi Doğan, istemezse kendisinde kalmayacağını söyleyerek kestirip atar. Güneş, bedel ödmeden hiçbir şeyin elde edilemeyeceğini söyleyen sevgilisine onun ilişkisi için ne bedel ödediğini soramaz (Atasü, 2011, s.66).

Darbenin olduğu sabaha karşı dernekten Güneş'in evine gelen telefondaki ses direkt olarak Doğan'ı isteyince, Güneş sevgilisinin kendisinde kaldığının başkaları tarafından bilinmesine içerler; ancak Doğan bu durumu önemsemez. Bilakis ülkenin karışık olduğu bu günlerde nerede olduğunu dernektekiler bilmelidirler (Atasü, 2011, s.68). Dolayısıyla Doğan için uğruna mücadele verdiği amaç birlikte olduğu kadının gururuna üstün gelmektedir. Burada da tıpkı dernekteki vazo meselesinde olduğu gibi Güneş'in, birlikte içinde buldukları düşünce hareketinde, kadın kimliğiyle birlikte geri plana atıldığı anlaşılır.

Doğan'la Güneş'in ilişkisinde, bu iki gencin arasında fikirlerini birbirleriyle paylaşmak konusunda bir çekingenlik, yani bir iletişimsizlik söz konusudur. 1970'lerin sol hareketi içinde Güneş üzerinden şahit olduğumuz kadının konumu meselesi, yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere farklı gündelik pratiklerde de kendini gösterir. Güneş'le Doğan arasındaki aşk ilişkisinde, gizli bir üstünlük mücadelesi mevcuttur. Söz gelimi ilişkilerinin başında Güneş, Doğan'ı kendisinden üstün görmektedir; fakat Doğan bunu bilse şaşkınlık yaşayacaktır (Atasü, 2011, s.14). Zira bu Doğan için beklenmedik bir durumdur. Güneş de kendisi kadar eğitilmiştir, eğitimi bir ailenin kızıdır ve ilişki deneyimi olmadığı izlenimini asla yansıtmamaktadır. Doğan'ın Güneş'e istediği şekli verme arzusu tüm bu bilgilerle birlikte düşünüldüğünde, Doğan'ın yaşadığı endişeler anlaşılır hâle gelir. Kısacası Doğan kişiliğinde hâlâ aileden aldığı geleneksel kodları sürdürmektedir. Söz konusu durum romanda şu şekilde açıklanır:

İkisinin de özgür olduklarını, Güneş'e hiçbir şey borçlu olmadığını söylüyor yeni zamanların mantığı ama bir başka kendi, omurliliğine sıkışmış eskil bir erkek, kızlığını aldığı bu kadına karşı kimi sorumluluklar taşıdığını anımsatıyor ikide birde (Atasü, 2011, s.78).

Görüldüğü üzere Doğan iki zıt dünya arasında sıkışıp kalmış bir karakterdir, ancak kadınlarla ilişkilerinde belirleyici olan ataerkil kodlardır. Üstelik Doğan her ne kadar savunduğu ve kadının da toplumsal yaşama emeğiyle katılımına ve haklarının savunulmasına önem veren değerler uğruna bedel ödemeye samimiyetle hazırsa da, örneğin Güneş'te kaldığını babasının bilmesinden korktuğu görülmektedir (Atasü, 2011, s.16).

1980 Darbesi sonrasında, Güneş'in kendisi gibi 1982 yılında üniversiteden uzaklaştırılan Şair karakteri ile tanışması, Doğan ile ilişkisinde yaşadığı sorunlara benzer sorunların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Güneş, Şair'i ilk olarak Ankara'da yapılan bir toplantıda şiir okurken görür ve beğenir; ancak tanışmaları, kendilerinin de bağlı bulunduğu sol hareket içinde sözün dinlenen bir kişi olan İlhami Başoğlu karakterinin evinde gerçekleşecektir. İlhami karakterinin evinde yapılan siyasi tartışmalarda, hep konunun uzağında tutulan bir kadın, İlhami'nin karısı Neriman göze çarpmaktadır: "Hep sessiz, hep geride, mutfakta, çamaşırda" (Atasü, 2011, s.124). Hâlbuki Neriman kocası İlhami'nin

bütün kitaplarını okumuş, bilgi sahibi bir kadındır (Atasü, 2011, s.127); fakat evde yapılan tartışmalara dâhil olduğu asla görülmez. Güneş de kendisini İlhami'nin karşısında fikir yürütecek olgunlukta hissetmemektedir (Atasü, 2011, s.125). Öte yandan anlatıcı, Güneş karakterinin bakış açısından, karılarıyla düşünsel paylaşımına girmeyen erkeklerin suçluluk duygusundan bahsedecek (Atasü, 2011, s.126) ve okura, kadınların fikir paylaşımı noktasında erkekler tarafından ötelendiğini sezdirecektir.

Güneş, Doğan'la olan ilişkisinde yaşadığı yalnız bırakılmışlık ve ötekileştirilmişlik duygusunu Şair'le ilişkisinde de tecrübe edecektir. Güneş, Şair'le süren ilişkisi sırasında hamile olduğunu öğrenince kürtaj yaptırmaya karar verir; ancak konuyu Şair'e açtığı anda, bedeniyle ilgili kararın kendisine ait olduğu yanıtını alır (Atasü, 2011, s.140). Güneş'in yazdığı metinleri Şair'e göstermesi ise şiir yazan sevgilisiyle aralarında bir entelektüel paylaşım alanı sağlar. Ancak Güneş'in edebiyat dünyasında isim yapmaya başlamasıyla Şair, yazdığı şiirlerle ilgili Güneş'in yargılarından çekinir hâle gelecektir (Atasü, 2011, s.174). Nitekim Güneş, şiirinde kullandığı "mündemiç" sözcüğünden ötürü Şair'i eleştirince aralarındaki tartışma bir kavgaya dönüşür. Hiç kuşku yok ki Şair, kendisini sevgilisi tarafından eleştirilemez olarak görmektedir. Şair ve Güneş arasındaki tartışma ekseninde ortaya çıkan bu iletişim sorununa ilişkin olarak Erendiz Atasü, 2011 yılında kendisiyle yapılan ve "Bir Kadının Kişisel Tarihi" başlığıyla *Milliyet Sanat*'ta yayımlanan bir röportajda şunları söylemektedir:

Ataerkil kültürün getirdiği bir şey bu tabii. Erkek, yanındaki kadından her zaman biraz daha üst konumda olmak istiyor. Her ikisinin entelektüel olduğu durumda bile, erkek daha üstte bir entelektüel olmak istiyor. Bunun olmadığını hissederse rahatsız oluyor. Kökeninde ataerkil kültürün erkeklere ve kadınlara şırınga ettiği değerler var muhakkak [...] (Atasü, 2011, s.106).

Atasü'nün burada geleneksel ataerkil anlayıştan sıyrılmamış, ancak öte yandan ilerlemeciliği savunan erkeklere ilişkin ortaya koyduğu çatışma durumunun izlerine roman boyunca rastlanmaktadır. Romanda Güneş'in ilişki kurduğu erkekler, metindeki tanımlarla ifade etmek gerekirse, kırsal kökenli olup yenilikçi fikirleri benimsemişlerdir(!). Bu çatışmanın, içinde yaşadığımız toplumda bir karşılığının bulunması da romanın işlevselliği açısından önemlidir.

Hem Doğan'da hem de Şair'de karşımıza çıkan erkeğin kadına egemen olmak istediği ilişkilene biçimi, bizi geleneksel toplum yapısına götürür. Nüket Esen'in *Türk Romanında Aile Kurumu (1870–1970)* adlı çalışmasının, Türk aile yapısının dönüşümünü ve bunun metinsel karşılıklarını değerlendirdiği "Giriş" bölümünde 20. yüzyılda Türkiye'de kadının aile içindeki pozisyonunun değişimi irdelenirken, kadının değişen toplumsal durumunun ailenin dinamiğini de değiştirdiği vurgulanmaktadır (Esen, 1991, s.XVI). Çağdaş ailede kadının varlığını ve kişiliğini öne çıkarması, kendi bireyliğini aileye üstün kılarken; kişileri yönetmek isteyen ataerkil düşünce bu yeni durum karşısında bocalamaktadır (Esen, 1991, s.XVI). Elbette Güneş ve sevgilileri arasında bir evlilik bağı söz konusu değildir; ancak her ikisi de bazı niteliklerini karakterlerine yansıttıkları ataerkil bir aile yapısından gelmektedirler. Kısacası, Şair karakteri de tıpkı Doğan gibi, Güneş'le bir noktaya kadar yakınlık kurmuş, ancak ona hükmedemeyeceğini anladığı anda içindeki ataerkil aile reisi ortaya çıkmış ve Güneş'e gösterdiği reaksiyon olumsuz olmuştur.

Güneş'in Şair'le olan ilişkisinin son bulması ise 1993 yılında gerçekleşen Sivas Katliamı'na rastlamaktadır. Şair'in meseleye tepkisiz kaldığını gören Güneş onu terk edecektir. Öte yandan 1980 Darbesi dönemi de dâhil olmak üzere, yıllardır Güneş'le toplumsal ve kişisel meselelerde duygu-

daşlık yapan bir başka karakter, kapıcı Zekai Efendi'nin karısı Zehra tüm canlılığıyla karşımızda durmaktadır. Sivas Katliamı'ndan sonra da Güneş'in sığınağı, aynı zamanda bir Alevi aileye mensup olan Zehra olur. Zehra, ilişkilerinde ötekileştirilen ve yalnızlaştırılan Güneş'e karşı şefkatle yaklaşan ve aslında kocası tarafından aynı ötekileştirme ve yalnızlaştırmaya maruz bırakılan önemli bir karakterdir. Zehra karakterinin önemi, ataerkil düşünce yapısının kadınlar üzerinde yarattığı olumsuz etkinin, ister eğitilmiş ister eğitimsiz olsun, toplumun geniş bir tabakasını kapsayacak boyutta olduğunu gözler önüne sermesinden ileri gelmektedir. Üstelik sol hareket üzerinde olumsuz etki yaratan siyasi olaylarda, kırılma anlarında Güneş'in yanı başında solcu sevgililerini değil, Zehra'yı bulması ve Alevi olduğu için her mühim siyasi çalkantıda kaygı yaşayan Zehra ile Güneş'in teslim olmamak için yalnızca birbirlerine söz vermeleri ilginçtir. Bu anlamda güçlü bir tavır sergileyen iki kadın karakter, yanlarında erkekleri değil birbirlerini bulurlar².

Zehra'nın romandaki en belirgin özelliği, Güneş'in ilişkilerinde bulamadığı duygudaşlığı ve yakınlığı ona sağlamasıdır. Onun yaşam tecrübesini izledikçe, esasında Güneş'in ilişki yaşadığı erkeklerle Zehra'nın ailesindeki kırsal kökenli, eğitimsiz erkekler arasında kadına yaklaşım konusunda pek büyük farklar olmadığı anlaşılır. Söz konusu iki erkek grubu arasındaki ortaklık hepsinin kırsal kökenli olmaları iken kadına yaklaşımlarındaki sorunlu tutumun kaybolmayan bu özellik olduğu sezdirilir.

Doğan'ın Güneş'i terk etmesinden sonra Güneş'in, Zehra'nın yanına koştuğu sahnede Zehra'nın yaşamına dair bazı detaylar verilir:

Erkeklerin zalim yanını tanıyarak büyüyen ve üç düştükte dereler seller gibi kan kaybederken kocasının –derdinden olmalı– içip içip küp gibi sarhoş olduğunu iyi anımsayan, yediği dayaklardan utanmayan, dolayısıyla dayak yediğini saklamayan –“Şehre göçtükten sonra dayak bitti. Şimdi bizim Zekâi sadece çocukları döver.” Demek kadim alışkanlıklarda devrim yapılabiliyormuş– bu kadın [...] (Atasü, 2011, s.121).

Zehra'nın hayatı bir sorun yaşarken kocasının onunla ilgilenmemesi, okuyucuya kürtaj meselesinin dışında kalan Şair'i, ya da Güneş'in evini ziyaret etmek konusundaki sorumluluktan kaçan Doğan'ı hatırlatmaktadır. Henüz on üç, on dört yaşlarındayken evlendirilen Zehra'nın ömrü çalışmakla geçmiştir ve ömrü boyunca hiç kimseden ilgi görmemiştir. Güneş, Zehra'yı “ilgi ve duygudaşlıkla dinleyen ilk ve son insan[...]”dır (Atasü, 2011, s.148). Buna yanı sıra, Zehra'nın oğlu Hasan'ın kadına değer vermemeyi babasından, yani Zehra'nın kocasından öğrendiği romanda belirtilir: “Başka şeyler de öğrenmişti Hasan, sağlık önemsizdi, kadınlar dokuz canlıydı, hasta olup iyileşirlerdi. [...] [K]adınlar [...] arada ölürdü ama n'eylersin, ölüm hak, miras helaldi” (Atasü, 2011, s.235).

Dikkat edilirse Güneş'in de aynı ilgi ve duygudaşlığı kırılma anlarında sevgililerinden göremediği ve bu yöndeki tüm paylaşımların Zehra ile gerçekleştirildiği anlaşılır. Bu bağlamda Zehra ve Güneş karakterleri arasında pek büyük bir farklılık görülmez. Söz gelimi 1980 Darbesi'nin yapıldığı gün Doğan, Güneş'in yanından öfkeyle ayrılacak; Sivas Katliamı'nın ardından Güneş Şair'e gittiğinde Şair meseleye kayıtsız davranacak; fakat tüm bu önemli kırılma anlarında Güneş ve Zehra birbirleri-

2 Atasü'nün çizdiği kadın karakterlerdeki güçlü yan sadece bu romanında öne çıkmaz. İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* adlı çalışmasında, Atasü'nün hikâyelerinde de “çok kuvvetli kadınları” (s. 367) anlattığını belirtmektedir. Bkz. Enginün, İ. (2002). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. (3. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

nin yanında ve birbirlerine destek olacaklardır. Hatta yıllar sonra, Zehra'nın ölümünden sonra, oturduğu apartmanın yıkılacağı gün Güneş'in aklına sığınacağı bir dost olarak yalnızca Zehra gelir. Bir ara Doğan'ı aramayı aklından geçirse de “[o]na sığınmak, ya da yük olmak isteme[z]” (Atasü, 2011, s.283). Bu noktada elbette, Güneş'in aşağılanmayla birlikte psikolojik şiddet gördüğünü, Zehra'nın ise aşağılanma durumunu fiziksel şiddetle birlikte tecrübe ettiğini belirtmek gerekir. İki karakter arasında erkekler tarafından uygulanan şiddete maruz bırakılma gibi ortak bir nokta olmakla birlikte, şiddetin psikolojik ve fiziksel şeklinde ayrımı yapılabilecek iki ayrı türüyle karşılaşılır.

Şiddetin farklı iki boyutunu yaşayan Güneş'le Zehra'nın yaşam tecrübelerini bir arada incelerken, birlikte oldukları erkeklerin, eğitilmiş olsunlar ya da olmasınlar, hayatlarındaki kadınlara yaklaşımlarında erkek-egemen anlayışı öyle ya da böyle karakterlerinde barındırmaları belki çok şaşırtıcı değildir. Ancak özellikle Güneş'in birlikte olduğu erkeklerin sol görüşe sahip kimseler, hatta dava adamı olmaları, zihnimizde sol harekette kadının nasıl konumlandırıldığı sorusunu uyandırır³.

Esasen Atasü'nün bu romanının, bizi Türkiye Solunun kadını toplumsal olarak konumlandırışı çerçevesinde bir sorgulamaya götürmesi tesadüfi değildir. Zira Atasü'nün metinleri, erkek egemen anlayış karşısında kadının konumunun irdelenmesine geniş olanaklar sunar. Söz gelimi Oya Batum Menteşe, “Postmodernizm ve Feminizm Birlikteliği: Angela Carter ve Erendiz Atasü'den Birer Öykü” başlıklı makalesinde bu duruma değinirken yaşama “kadınlık durumunun bilincinden” bakmanın politik bir hedef olduğunu ileri sürer (Batum Menteşe, 2012, s.13) ve söz konusu politik hedefi de “erkek egemen toplumlar içindeki kültürel güç ilişkilerinin yarattığı ‘kadın ezilmişliğini’ ortadan kaldırmak” (Batum Menteşe, 2012, s.8) olarak tanımlar. Batum Menteşe, Atasü'nün romanlarına ilişkin şu tespiti aktarır:

Atasü romanlarının hemen hemen hepsinin politik hedefleri ve bakışları olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu politik bakış (değişimi amaçlamak anlamında) salt cinsiyetçi değildir. Dünya görüşü çerçevesinde toplumun önemli meselelerini, değerlerini ve alanlarını kapsayan bir bakıştır (Batum Menteşe, 2012, s.13)

Dolayısıyla Atasü'nün *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* romanında Türkiye Solunun kadına bakışına ilişkin önümüze koyduğu sorgulama alanı, esasen Atasü'nün yapıtlarının genel çizgisine de işaret etmektedir.

Kadın kimliğine yönelik bu sorunlu yaklaşımın düşünsel öncüllerini kavramak üzere sol ideolojinin beslendiği kaynaklara bakıldığında dikkat çekici sonuçlara varılmaktadır. Söz gelimi Yaprak Zihnioğlu, kadın hareketleri ile feminizmin Türkiye'nin sol tarihindeki yerini sorguladığı “Türkiye’de Solun Feminizme Yaklaşımı” başlıklı yazısında, sol hareketin feminizme karşı mesafeli duruşuna işaret eder ve özellikle İkinci Dalga feminizmin reaksiyonlarını görememesinin, “geniş emekçi kadının yığınlarının sömürsünün, cinsel köleliğin ve ev içinde ve dışında kadına yönelik şiddetin artarak sürmesine karşı solda etkisizlik, eylemsizlik ve kabule yol aç[ılığını]” (Zihnioğlu, 2007, s.1108–1109) ifade eder. Kadınların kurtuluş mücadelesinin Türkiye solunda da uzun süre özel mülkiyetin ortadan kaldırılması yönündeki devrimci mücadelenin gölgesinde kaldığını belirten yazar, toplumda kadının

3 Bu noktada elbette yekpare bir sol hareketten bahsedilemeyeceği gibi, Doğan ya da Şair karakterleri üzerinden sosyolojik bir tespiti varılmaya çalışılmadığı bilinmelidir. Bu aşamada girilen sorgulamanın amacı, romanda siyasi duruşları gereği kadının toplumsal önemini kavramış olacakları öngörülen erkek karakterlerin bunu neden hayata geçiremediklerini anlamlandırmaya çalışmaktır.

özgürleşmesi konusunda başvuru temel isimler olan Marx ve Engels'in, erken yapıtlarında cinsiyete dayalı iş bölümünü doğal karşıladıklarını ve bunu bir alın yazısı olarak değerlendirdiklerini belirtir. Buna göre “[e]rkek toplumsal bir varlık, kadın ise erkeğin gölgesi ve etkisi altındaki ‘öteki’ insandı[r]” (Zihnioğlu, 2007, s.1110).

Zihnioğlu'nun yürüttüğü araştırmadan anlaşıldığı kadarıyla, kadın sorunu, sol örgütlenmelerde kadın yöneticiler inisiyatif sahibi oldukları zaman dahi ön plana çıkmaz. Erkek yöneticiler ise zaten “seksenlerde ikinci dalga feminizm ortaya çıkana değin, kadın meselesi üzerine makale yazma[z]” (Zihnioğlu, 2007, s.1118). Zihnioğlu'nun önümüze koyduğu tablodan hareketle; kadınların ezilmesi ve kadın özgürleşmesi noktasında sol hareketin genel itibarıyla Marx ve Engels'in erken yapıtlarında ortaya koydukları yaklaşımı benimsemesi ve kadının kurtuluşunu devrimci mücadelenin yedeğinde, dolayımca bir amaç olarak görmesi, Atasü'nün romanındaki Doğan ve Şair gibi karakterlerin tavırlarındaki “gelenekselliği” bir yönüyle açıklar. Zira öyle görünüyor ki sol hareket uzun bir süre, yerleşik/geleneksel bakış açısından kadının algılanışını dönüştürecek tam ve bütünlüklü bir “devrimci” düşünce ortaya koyamamıştır. Bir başka ifadeyle, Doğan ve Şair karakterlerinin romanda konumlandırıldıkları 1970'ler ve 1980'ler Türkiye'si, sol hareket bağlamında, erkek-egemen bir toplum ve aile yapısı içinden gelmiş erkek bireylerin zihnini kökten dönüştürecek kadar elverişli düşünsel ortamı sağlamaktan uzaktır. Neticede okurun karşısına “devrimci” ve “geleneksel” değerler arasında bocalayan eğitilmiş erkek karakterler çıkmaktadır. Söz konusu kadınlarla ilişkileri olunca da bütünüyle dönüştürülememiş zihinleri, tamamen geleneksel bakış açısına bağlı, eğitimsiz erkeklerle aynı seyri izlemektedir.

Aslında Zihnioğlu'nun işaret ettiği, kadın sorunu karşısında sol ideolojinin çözüm üretmemesi problemi İkinci Dalga feminizmin ortaya çıkışına kadarki süreci kapsar gözükmektedir. Bu anlamda kadın ezilmişliğinin köklerinin, görüldüğünden daha derinlere dayandığı düşünülebilir. Josephine Donovan, *Feminist Teori* adlı eserinin “Feminizm ve Marksizm” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde, Engels'in kadın köleliğinin çözümünü kadının endüstriyel üretime katılmasında bulduğuna vurgu yapar. Donovan bir yandan kadının endüstriyel üretime katılımının onun için özgürleştirici bir adım olmadığına dikkati çekerken kadının sorumlu kılındığı hane düzeninde kullanım değeri üreticisi olarak sorunlu bir varoluşa hapsedildiğini belirtir (Donovan, 2015, s.150–152). Devrimci düşüncenin yedeğinde anlaşılmaya ve çözüme kavuşturulmaya çalışılan kadın ezilmişliği, böylece 1970'li yıllara kadar Marksist perspektiften yeni bir anlayışa kavuşturulamamıştır. Görüldüğü üzere, Türkiye Solunun problemi olarak öne çıkarılan kadın ezilmişliği sorunu, aslında sol-ideolojik çerçevede kökeni daha da eskiye dayanan bir açmazın izlerini taşımaktadır.

Sonuç

Bu çalışmadaki esas amaç, kadınları yok sayan, yalnızlaştıran ve ötekileştiren erkek egemen bakış açısının toplumun hangi katmanlarına değin uzandığını, toplumdaki zıt değerler arasında sıkışmış erkek bireyin çelişkilerini, *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı* romanında yer alan metinsel karşılıklarla ortaya koymak olmuştur. Zira romanda kadın karakterlerin karşısında, onlarla belirgin bir çatışma içerisinde kurgulanan farklı toplumsal sınıflara mensup erkek karakterler bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, Güneş ve Zehra'nın hayatlarına giren farklı özelliklere, ideolojik görüşlere ve eğitime sahip erkekler arasında kadınlara sorunlu yaklaşımları konusunda bariz benzerlikler bulunmaktadır. İletişimsizliğin temel sorun olarak öne çıktığı bu duygusal bağlantılarda, Doğan ve Şair karakterlerinin

ne kadar eğitilmiş ve düşünüşte devrimci de olsalar, ailelerinden devraldıkları erkek-egemen bakış açısının zaman zaman su yüzüne çıkarak bu roman kişilerinin karakterlerinde varlığını sürdürdüğü ve devrimci kişiliklerinin bu bakış açısını dönüştürmeye yetmediği anlaşılmaktadır.

Ele alınan döneme ilişkin sol hareketin kadın kimliği konusundaki tutumu da, roman boyunca öne çıkarılan çelişkili durumun toplumsal karşılığı bulunduğu fikrini güçlendirmektedir. Kurgu içerisinde, Güneş'in yaşamının her zor anında yanında bulunduğu arkadaşı Zehra'nın eşi olan Zekai'nin Zehra'ya karşı tutumu, romanın "devrimci" karakterlerinin Güneş'e yönelik tutumlarını anlamlandırmak noktasında okurun zihnini sürekli uyanık tutar. Öte yandan, Atasü'nün bu yapıtının Türkiye'nin yakın tarihine ilişkin aydınlatıcı özelliği, otuz ila kırk yıla kadar yayılan bir tarihsel süreç anlatımını Güneş adlı başkarakter üzerinden ve bu karakteri merkeze alarak gerçekleştirmiş olması dolayımında bir kez daha vurgulanmalı ve tarihsel süreçlere eğilen bu tip romanlarda bireyin (ya da bir roman kişisi yaratmanın) sahip olduğu önem, Atasü'nün yapıtı üzerinden tekrar hatırlanmalıdır.

Kaynakça

- Atabağsoy, N. (Kasım 2011). Bir Kadının Kişisel Tarihi. *Milliyet Sanat*, 633: 106–107.
- Atasü, E. (2011). *Güneş Saygılı'nın Gerçek Yaşamı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Atasü, E. (2013). Tarihsellik ve Roman. *Yıllar Geçerken: Hayat ve Roman* içinde. (ss. 29-33). İstanbul: Everest Yayınları.
- Batum Menteşe, O. (2012). Postmodernizm ve Feminizm Birlikteliği: Angela Carter ve Erendiz Atasü'den Birer Öykü. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 7–18.
- Donovan, J. (2015). *Feminist Teori*. (A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve Fevzi Sayılan, Çev.). (10.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enginün, İ. (2002). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. (3. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Esen, N. (1991). Giriş. *Türk Romanında Aile Kurumu (1870–1970)* içinde (ss. VII–XVI). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Fethi Naci. (1990). *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*. (2. bs.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Zihnioglu, Y. (2007). Türkiye'de Solun Feminizme Yaklaşımı. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Sol-Cilt 8* içinde. (ss. 1108–1145). İstanbul: İletişim Yayınları.